

Ministerul Educației al Republicii Moldova

CURRICULUM
NAȚIONAL
NAȚIONAL

GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURASI

Kurikulum X-XII klaslarına deyni

Știința, 2010

Aprobat: *la ședința Consiliului Național pentru Curriculum, proces verbal nr.10 din 21 aprilie 2010; prin ordinul Ministerului Educației nr. 244 din 27 aprilie 2010*

Elaborat în cadrul Proiectului „Modernizarea și implementarea curriculumului din învățământul secundar general și dezvoltarea standardelor educaționale din perspectiva școlii prietenoase copilului”, finanțat de Reprezentanța UNICEF în Republica Moldova.

Editat în cadrul Proiectului „Educația de calitate în mediul rural din Moldova”, finanțat de Banca Mondială.

Avtorlar: *Stoletneaia Anna*, coordinator, Gagauz dili hem literaturasında baş uzmanı, Moldova Respublikasının Üretmək Bakanını; *Mavrodi Mariya*, Gagauz dili hem literaturasında üüsek didaktika uurunda baş üüredicisi, Komrat Devlet Universiteti; *Uzun Oksana*, Bilim araştırmacısı, Filologiya Bilimlerinde magistru, Pedagogika Bilim İnstitutu; *Pavlioglu Liliya*, Lektor Rumun dili hem alolingva kafedrası filologiya fakulteti, Devlet Pedagogika Universiteti; *Kilçik Ekaterina*, Gagauz dili hem literaturasında birinci didaktika uurunda üüredicisi, Komrat D. Kara Çobanın adına kasaba lişeyi; *Sirkeli Galina*, Gagauz dili hem literaturasında birinci didaktika uurunda üüredicisi, Komrat pedagogika koleci.

Önce avtorlar: *Stoletneaia Anna*, koordinator, Gagauz dili hem literaturasında baş uzmanı, Moldova Respublikasının Üretmək Bakanını; *Bankova İvanna*, Filologiya Bilimlerinde Doktor, Komrat Devlet Universiteti; *Baboglu İgnat*, Pedagogika Bilimlerinde Doktor, Üüsek Bilim işçisi.

Corector: *Tatiana Bolgar*

Redactor tehnic: *Nina Duduciuc*

Machetare computerizatâ: *Anatol Andrițchi*

Copertâ: *Vitalie Ichim*

Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința,

str. Academiei, nr. 3; MD-2028, Chișinău, Republica Moldova;

tel.: (+373 22) 73-96-16; fax: (+373 22) 73-96-27;

e-mail: prini@stiinta.asm.md

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Gagauz dili hem literaturası: Kurikulum 10-12 klaslarına deyni / Min. Educației al Rep. Moldova. – Ch.: Î.E.P. Știința, 2010 (Tipografia „Elena V.I.” SRL). – 32 p. – (Curriculum național)

Bibliogr.: p. 31–32 (48 tit.)

ISBN 978-9975-67-670-0

811.512.165+821.512.165(073.3)

Imprimare la Tipografia „Elena V.I.” SRL, str. Academiei, 3;

MD-2028, Chișinău, Republica Moldova

© Ministerul Educației al Republicii Moldova. 2010

© Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința. 2010

ISBN 978-9975-67-670-0

ÖNSÖZ

Kurikulum geniş maanalı bir laftır, angısı bilim-metodika terminologiyasına girdi da büünkü gündä genişän kullanılır. Bu termin latin dilindän geler da onun maanasıdır “yol, çevrâ”. “Şkola kurikulumu”, “predmet kurikulumu” deyeräk, onun maanası metafora gibi kullanılır. “Üürenmâk programası”, “Metodika teklifleri”, “Metodika önetmesi” lafbirleşmelerinâ bakarak, bu annamanın taa çok aspekti var. Var nicä de-mää, ki bu kurikulumda taa genişän gösteriler önemli ideyalarını hem neetlerin sisteması. Bu üzerä kurikulum bir ii orientir gibi üürenmâk kiyatlarını, testleri hem başka da metodika materiallarını hazırlamaa deyni büük yardım verer.

Gagauz dilindä hem gagauz literaturasında kurikulumun davaları X–XII-nci lişey klaslarına deyni bunnardır:

- artistik tekstlerini bellietmää;
- literaturanın ilerlemesinde fenomenlerin maanasını hem önemliliini açıklamaa;
- literatürâ üüretmesinin etaplarında üürenicilerin logika fikirini, oluşturmak yollarını bellietmää;
- uşakların yaratıcı işindä aktv kolaylıklarını bulmaa da onnarı kullanmaa;
- printipleri bellietmää hem lişey klasların üürenicilerindä gagauz literaturasında bilgileri hem becermekleri oluşturmaa.

Bu kurikulumda verilerlär predmetin metodologiya temelleri hem konseptiyalar, gagauz literaturasının üüretmâk strukturası hem sisteması, o bellieder üürenmâk materialının temel uuruunu, verer üüretmenin temel tehnologiyalarını, işlendirir bilgi kantarlamasının hem becermeklerin normalarını hem çeşitlerini.

Lişey klaslarının gumanitar profilindä, gagauz literaturasının üüretmesi dominanttır. Hep bu zamanda, belli bişey, literatürâyı derindän hem genişän üürenmää deyni, lääzım gagauz dilindän dä bilgilär olsunar. Bu üzerä verili kurikulumda bir büük bölüm var, angısında dil teoriyası üüreniler. Gagauz dilinin büünkü gündä en önemli funktiyaları:

- komunikativ funktiyası;
- kognitiv (informativ) funktiyası;
- estetika funktiyası.

Buna bakarak, taa çok önemlilik veriler estetika funktiyasına, neçinki o gagauz literaturasının hem bütün gagauz halkının kulturasını gösterer.

Verili kurikulumda görä üürenicilär kendi bilgilerini hem becermeklerini gagauz dilindä hem gagauz literaturasında oluşturalar. Haliz büük fayda o üüredicilerä verer, neçinki onun yardımından türlü-türlü kullanmak kolaylıkları esaba alınêrlar, yıllık hem hergünkü urok planlarını kurmaa deyni. Bundan kaarâ, bu kurikulumdan üüredicilär genel hem aradaki neetlerini kullanêrlar, urokların davalarını taa doludan gerçekleştirimää deyni, üürenicilerin bilgilerini hem becermeklerini taa üüsek uura kaldırmää deyni.

Gagauz dilini hem literaturasını, ana dili hem literaturası gibi üürenmää pek önemlidir, neçinki onnar yardım ederlär üürenicilerä, kendibaşına yaşamayı başladılan, üüsek bilgili insannar olsunar, cana yakın, ii ürekli, kendi ana dilini, vatanını, anaları-bobaları, gagauz kulturasını sevân insannar olsunar, kendi halkının istoriyasını araştırsınar, gagauz kulturasını ilerletsinnär hem zenginetsinnär.

Predmetin statusu	Üretmek sınırları	Klas	Herbir klasa deyni temaların sayısı (real, gumanitar)	Yıllık saatların sayısı
Mutlak öğrenen predmet	Dil hem sözleşmāk	X	1/2 1/3	138
Mutlak öğrenen predmet		XI	1/2 1/3	138
Mutlak öğrenen predmet		XII	1/2 1/3	138

I. GAGAUZ DİLİNİN HEM GAGAUZ LİTERATURASININ X, XI HEM XII-NCİ LİŦEY KLASLARINDA DİDAKTİKA KONTEPTİYASI

Literatura üretnesinin konteptiyası belliediler gumanist pedagogika paradigma-sının yardımınan. Onun en önemli davası: üretnicilerdä üretnemeyä interesi uyan-dırmaa, işbirliini, saburluu, improvizatıya zenginniini, aaraştırmayı hem dooruluun bulmasını esaba alarak.

Üretnicilerin literatura üretnesinde ana literaturasından kaarä bütündünnä kla-sika literaturasının büyük eri var, neçinki o liŦeyistleri hem estetika, hem ruh tarafın-dan terbieder. LiŦey klaslarında ana literaturasının üretnesi taa üsek uurda geçiriler: yaratıcı işlerin burada büyük rolü var (üretnicilär tekstlän işleerlär, kendi düşünmekle-rini hem bakışlarını açıklayarak, biri-birinnän fikirlerini yaraştıreler, okunmuş yarat-malarına hertarafılı derin analiz yapêlar. Yaratmaya analiz yaparkan, onun formasının hem içindekilerin arasında birliini, yaratmanın janrasını, avtorun pozitıyasını, yaratı-cının individual stilini esaba alêlar.

Gagauz dili hem gagauz literaturası X, XI hem XII-nci liŦey klaslarında kurikulumu görä üretnileceklär bir predmet gibi. Uroklarda gagauz dilinin teorıyası hem gagauz artistik yaratmaları barabar verileceklär, ama üretnmek taa üsek uurda olacak. Taa çok ders literatura üretnesine veriler. Gagauz literaturasının yaratmaları hem derin bilgilär üretnicilerä vererlär, hem onları estetika tarafından terbiederlär. Artistik lite-raturası büyük yardım verer liŦeyistleri üretnmää ii ürekli, cömert, doorulukçu, esaplı, zengin ruhlu olsunnar; kendi ana tarafını, ana dilini, dolay dünneyi sevsinnär hem korusunnar; gagauz halkının hepsini var olan paalılıklarını ilerletsinnär hem zengin-etsinnär, gelän evladboylarına onları etiştirsinnär.

Üretnmek plannarında gagauz dili hem gagauz literaturası ana dili hem ana litera-turası gibi verilerlär. Bu taraftan dilinin hem literaturanın büyük komunikativ rolü var, neçinki üretnicileri lääzım üretnmää gagauzça dooru hem gözäl lafetsinnär, türlü-türlü literatura kolaylıklarını, lafçevirtmelerini hem orfografiya kurallarını dooru kullanarak.

Gagauz literaturasında üretnmää deyni, artistik yaratmaları ašaadaki printıplere görä ayrıldılar:

- liŦeyistlerin yaşlarına görä;
- artistik yaratmaların tematikasına görä;
- tekstin üsek ruhlu hem üsek estetika uurlu paalılına görä;
- janraların çeşitliinä görä;
- liŦeyistlere deyni anaşılan tekstlär.

Gagauz literaturasının üretnmek obyektleri bunnardır:

- gagauz literaturasının artistik yaratmaları;
- başka dillerdän çevirilmä literaturasının artistik yaratmaları;
- artistik sözünün teorıyasından haberlär;
- literatura teorıyasından materiallar.

X–XII-nci liŦey klaslarında işlärkän, üretnici lääzım ašaadaki printıpleri esaba alsın:

- bilim printıpini;
- perspektiva printıpini;
- teoriyanın praktikaylan baalantısı printıpini;
- yaşamanın hem incäzanaatın baalantısı printıpini;
- yaratma formasının hem onun içindeki maanasının arasında uygunluk printıpini;
- göstermek printıpini.

İlk printıpa görä artistik yaratmaların analizi hem dil teorıyasının materialları lää-zim bilim tarafından bakılısınnar, üretnicilerin bilgileri üsek uurda olsunnar deyni. Buna deyni üretnicilerin dä bilgileri lääzım kaavi hem derin olsunnar, angısına büyük yardım bu kurikulum verer.

Perspektiva printıpinin davasını çözmää deyni, üretnici lääzım uroklarda devam-nı işlesin o üretnicilärlän, angıları kendi yaşamasını ana dilinä baalayacaklar, angıla-rı gelän zamannarda gagauz dili hem literatura üretnicisi olaceklar, angıları ana dili problemlerinin çözmesine katılacaklar, dil hem literatura uurunda araştırmalarlan zanaatlanacaklar.

Teoriyanın praktikaylan baalantısı printıpi ozaman gerçää çıkacak, açan kabul edilmiş teoriya bilgileri praktikada kullanılacaklar, açan üretnicilär onları hergünkü lafetmesinde kullanacaklar, dooru yazmaa bileceklär hem becereceklär. Sade praktika sözünde bütündän lafların maanası açıklanêr, söz payların funktıyası, cümlelerin için-dekilii belli olêr.

Yukarda verili didaktika printıplarının arasından göstermek printıpi en önemlidir. Burada yakışêr bir faydalı rus söyleşini analım: “Taa ii bir sıra görmää, nekadar üz sıra işitmää”. Üretnici kendi uroklarında olur türlü-türlü resimnär, dergilär, gazetalar, kiyat-lar, çetvellär, shemalar kullansın. Bu printıpa görä üretnici hem şkolacıların sözlüünü zenginleder, hem onları estetika tarafından terbieder, hem üretner kendi düşünmekle-rini, bakışlarını, fikirlerini serbest hem logikayca dooru açıklasınnar.

Gagauz dili, ana dili olarak, kişinin hertarafılı terbietmesinde bir büyük faktordur. O liŦeyistlerde söz hem komunikativ becermelerini oluşturêr, angıları yaşamanın tür-lü-türlü sferalarında lääzım. Bu becermeklär, korunmuş informaşıya kolaylıkları gibi, yardım ederlär evladboyların arasında baalantıları oluşturmaa, insannarda dil uuru-nu, adamın soşial üzünü, onun soşial aktivliini, kultura hem intelektual uurunu, ruh dünnesinin oluşturmasını gösterer. Bu üzerä predmetin içindekiinde çok informaşıya gagauz halkının etnogenezi için, onun kulturalı için var. Haliz dildä görüner halkın kulturalı, istorıyası, adetleri, tradişiyaları hem mentaliteti. Bundan kaarä, gagauz dili predmetinin içindekiinde var çok material gagauz halkının hem Gagauz Erindä, Moldova Respublikasında yaşayan başka halkların da istoriya ilerlemesi için.

Verili printıplärlän üretnicilär lääzım yavaş-yavaş tanışsınnar da onları bilsinnär.

II. GAGAUZ DİLİNİN HEM GAGAUZ LİTERATURASININ ÜRETİMİNDE ÖZ KOMPETENİYALARI

Gagauz dilinin hem gagauz literaturasının üretiminde öğretmenler tarafından oluşturulan bir kompetenya sistemasi, angısı üç bölümden kurulu:

- genel kompeteniyalar, angıları genel üretmek içindekiliine baalı;
- predmetlärarası kompeteniyalar, angıları üretmek predmetlerin hem arealların belliedili paylarına baalı;
- temel kompeteniyalar.

Genel kompeteniyalara girerler aşadakilär:

- paalılık kompeteniyaları;
- genel kultura kompeteniyaları;
- öğrenmek kompeteniyaları;
- informaçiya kompeteniyaları;
- komunikativ kompeteniyaları;
- soçial kompeteniyaları;
- kişilik kompeteniyaları.

Yukarda verili üretmek kompeteniyaları oluşturulärler, bir taraftan, liçey üretmesi disiplinlärin kompleksinde, başka taraftan, gagauz dilinin hem gagauz literaturasının uroklarında.

Bu kompeteniyaların soyları gagauz dilinin hem gagauz literaturasının üretiminde temel kompeteniyaların gerçekleştirmek etaplarını oluşturärler.

Psihologiya hem pedagogika aspektinä görä genel kompeteniyalar yardım ederler halizlendirmää üretmek çıkışların o bilgi, becermek hem paalılık davranmaların üüsek uurunu, angıları laázım üretmek proçesinde oluşturulsunlar.

A. Gagauz literaturası

Liçeylerde literaturaa üretmesinin genel kompeteniyaları yardım ederler liçeyistleri lafın incäzanaatına, gagauz hem dünnä literaturasının ruh zenginliğine yaklaştırmää.

Literaturaa üretmesinin genel neetleri bir kvalifikaçiyalı okuyucu, hertaraftan terbedili bir kişi oluşturmaa.

Literaturaa üretmesinin temeli – artistik yaratmaların okuması hem öğrenmesi, liçeyistleri yazıcıların hem şairlerin biografiyelerinin, gagauz literaturasının hem gagauz dilinin taa derindän hem genişän tanışırması.

Bu neetleri halizä çıkarmaa deyni, kurikulumun sınırlarında gagauz literaturasında hem gagauz dilinde belliedili içindekilär verili.

Bu taraftan aşadakilär neetlär var:

- kurikulumun sınırlarında liçeyistler laázım gagauz hem başka dillerden çevirmää literaturasının yaratmalarını okusunlar;
- oluşturmaa liçeyistlerde o bilgileri, angıları yardım edeceklär onnara derindän artistik yaratmaların içindekiliini, ideyasını hem paalılığını annasınlar da hazırlamaa öğrenicileri genişän artistik yaratmalarına hertaraflı analiz yapsınlar;
- oluşturmaa liçeyistlerde ölä becermekleri, angıları gösterler literaturayı bir söz incäzanaatı gibi;

- oluşturmaa liçeyistlerin becermeklerini teksti hem yaratmanın içindekiliini estetik tarafından kabletsinnär;
- annasınlar hem analiz yapsınlar tekstin artistik kolaylıklarına;
- ilerletmää hem kaaviletmää liçeyistlerde seslemektä, lafetmektä, okumakta hem yazmakta söz kompeteniyalara görä becermekleri.

B. Gagauz dili

Liçeylerde gagauz dilinin üretiminde laázım esaba almaa dil bilmesinin üç uurunu:

- reçeptiv uurunu (nicä liçeyistler kablederler teksti hem onun için kendi bakışlarını açıkläerler);
- reproduktiv uurunu (kabedilmiş informaçiyayı açıkläerler, gagauz literaturaa dilinin normalarını esaba alarak, kullanarak);
- produktiv uurunu (teksti kendibaşına kuräerler, gagauz literaturaa dilinin normalarını esaba alarak, kullanarak).

Genel kompeteniyaların oluşturmasında, bundan kaarä, esaba alınärler gagauz dili için o kabedilmiş bilgiler (söz teoriyası hem dil teoriyası), angılarını liçeyistler artık praktikada kullanärler.

Ürenicilerin genel söz çalışmasında çeşitli işlemek soyları var: davalar, sınıflar, angıları yardım ederler genel kompeteniyalarını oluşturmaa.

Genel neetlerin hem işlemek soylarının arasında sıkı baalantılar var: herbir konkret genel neetä bir belliedili üretmek soyu baalı.

Liçeyistlerin çalışmak tipleri söz teoriyasının hem dil teoriyasının öğrenmesine baalı, da onnar yardım ederler genel kompeteniyalarını oluşturmaa.

III. GAGAUZ DİLİNİN HEM GAGAUZ LİTERATURASININ ÜRETİMİNDE PREDMETLÄRARASI KOMPETENİYALARI (BAALANTILARI)

Predmetlärarası kompeteniyalar gösterler türlü-türlü predmetlerin arasında baalantıları.

Didaktika neetlerine bakarak, predmetlärarası kompeteniyalarını var nicä birkaç aspektä görä açıklamaa:

- metodların genellii yada birlii;
- bilgi vermesinin formaları;
- becermeklerin oluşturması;
- liçeyistlerin becermeklerini oluşturmaa deyni predmetlerin birlii;
- öğrenmektä yaratıcı aktivliin hem kendibaşlıın terbedilmesi.

Buna görä üredici laázım didaktikalarda verili predmetlärarası baalantıların tiplerini esaba alsın, neçinki onnar kolaylık vererler bakılan kompeteniyalarını oluşturmaa.

Didaktikalarda aşadakilär predmetlärarası baalantıları teklif edilerler:

- sinchron baalantıları, eer türlü predmetlerin materialları paralel öğreniläerler;
- diachron baalantıları, eer bir predmetin öğrenmesinde başka predmettä öğrenilmiş materiallar kullanarsaydılar;
- perspektiv baalantıları, eer öğrenicilere başka predmetten taa öğrenilmedik materiallar veriläerler.

A. Gagauz literaturası

Predmetlärarası kompetenşiyalar gagauz literaturasının üüretmesindä oluşturulêrlar birkaç yola görä:

- 1) gagauz literaturası hem gagauz dili (gagauz literatura dilinin söz ilerlemesi alaynda, yazıcının hem şairin stilini hem yaratmanın dilini esaba alarak, yaratmalarda artistik kolaylıkların kullanması, yaratıcının fikirlerini açıklamak h.b.);
- 2) gagauz literaturası hem istoriya (yazıcının hem şairin biyografiyasını üürenmesindä, yaratmanın kurmasında zamannarın karakteristikasında, insan topluluun istoriyası hem literaturanın aralarında baalantılarında istoriya bilgilerin rolü);
- 3) gagauz literaturası hem resimcilik (artistik süretlerin benzeşmesi hem farklılı, portret yazmasının özellikleri, gagauz literaturasında peyzajın eri);
- 4) gagauz literaturası hem muzıka;
- 5) gagauz literaturası hem dünnä literaturası.

Başka taraftan, gagauz literaturasının başka predmetlärän dä baalantıları var: rus literaturasının, neçinki bizim ana tarafımızda çok rus yaşêêr hem bizim okullarımızda hem lişeylerimizde üüretmek dili rus diliydir; moldovan literaturasının, neçinki biz Moldova Respublikasında yaşêêrız. Bu predmetlärän lääzım da baalantılar olsunar, zerä Gagauz Erindä kanuna görä üç dil bir uurda kullanılêr: moldovan dili, gagauz dili hem rus dili.

Büüncü gündä gagauz literaturasının üüretmesindä predmetlärarası kompetenşiyalar yardım ederlär üüretmenin kompleks metodunu kullanmaa, hepsindä predmetlerdä üürenicilerin bilgilerini zenginlederlär hem derinnerler, onların meraklını predmetlerin üürenmesinä uyandırêrlar.

Üürenmek tehnikası hem predmetlärarası baalantılarında görüm kolaylıkların kullanılması oluşturêrlar predmetlärarası kompetenşiyalarını. Videofilmalar, CD-disklär yardım ederlär lişeyistlerä ta ii annamaa yazıcıların hem şairlerin yaşamak hem yaratmak zamanını, onların dil hem stil özelliklerini. Görüm işlerini kullanarkan, üüredicinin kolaylı var üüretmekdä diferentiya yapsın, koyulu davaları çözmä deyni hem neetleri gerçä çıkarmaa deyni.

B. Gagauz dili

Lişeylerdä gagauz dilinin üüretmesindä lääzım esaba almaa aşadaki predmetlärarası baalantıların soylarını:

- *genetika baalantılarını*, angıları yardım ederlär açıklamaa dil olayların neredän gelmesini hem onların maanasını;
- *yaraştırıcı baalantılarını*, angıların temelindä üürenilän obyektlerin benzeyän tarafları bulunêrlar;
- *funksional baalantılarını*, angıları gösterêrlar, nicä teksttä dil özellikleri “yaşêêrlar”.

Gagauz dilinin üüretmesindä *genetika* karakterindä *baalantıları* gagauzların istoriyasına (kulturanın istoriyasına) baalı. İstoriyadan informatiya kolaylık verer büüncü gagauz dilinin leksikasında hem frazeologiyasında özelliklerin çoyunu açıklamaa.

Baalantılar var nicä iki taraftan olsunar:

- bilim istoriyasının;
- dilin istoriyasının.

Bu baalantılara görä var nicä:

- dilbilginin istoriyasından informatiyayı kullanmaa (lingvistika terminlerin açıklaması, bilgi filologların yaşamak hem çalışmak yolların anlatması);
- dil sistemasının ayırı uurlarında diişilmeklerin karakteristikası (sinonim davranmakları, leksika sistemasının çeşitleri, türlü formalarda işliklerin diişilmesi h.b.);
- ayırı lafların, frazeologizmaların açıklamasında etimologiya sızıntıların kullanması.

Yaraştırıcı karakterindä *baalantıları* kullanılêrlar üürenän obyektlerin benzeşmesindä, analogiyalarında. Taa ii gagauz dilinin özelliklerini annamaa deyni, başka dillerin dä özellikleri esaba alınêrlar. Yabancı dillerini gagauz dilinnän yaraştırarkan, lişeyistlär taa ii annayaceklar kendi ana dilinin leksika hem frazeologiya zenginliğini. Bu baalantı soyu yardım eder üürenicilerä bilginin dünnesine “dalmaa”.

Resimciliin hem muzıkanın büük rolü gagauz dilinin üüretmesindä var, neçinki bu predmetlärän ana dilini yaraştırarkan, lişeyistlerdä fantaziya, estetika dadı, emoşiyalı duyular ilerleêrlar.

Funksional baalantıları yardım ederlär lişeyistlerä dilin stillerinnän tanışmaa. Onnar türlü janrada artistik tekstlerini üürenêrlar. İstoriyadan, geografiyadan, himiyadan üürenmek kıyatların materiallarından üüreniciler bilim hem ofişial-izmetçilik stillerindä (dokumentlär, izinnär, gramotalar) kendi bilgilerini oluşturêrlar.

Yukarda verili baalantılar aktif kullanılêrlar hem teoriya olaylarını üürenärkän, hem önemli praktika becermelerini oluşturarkan.

Predmetlärarası baalantıları üürenmek proşesini taa çeşitli yapêrlar hem lişeyistleri komunikativ çalışmasına yaklaştırêrlar. Bu baalantılar üürenicileri hem üürederlär, hem terbiederlär.

Predmetlärarası baalantılar yardım ederlär ozaman, açan üüredici kritikayca üürenmek kıyatlarını kableder hem onda logikayca dooru, düşünceli didaktika plannarı var.

IV. X, XI HEM XII KLASLARINDA GAGAUZ DİLİNİN HEM GAGAUZ LİTERATURASININ TEMEL KOMPETENŞİYALARI

Terbietmek kompetenşiyası. Gagauz dilinin üüretmek/üürenmek proşesine görä okullarda üüreniciler lääzım gagauz dilindä hem literaturasında serbest, uygun sözleşsinnär, ki onnar gagauz halkının kultura, istoriya özelliklerini annasınar.

Annamak kompetenşiyası. Annamaa gagauz dilinin özelliklerini, onun terbietmek funksiyalarını, stilistika kolaylıklarını, dilin temel normalarını, dooru, serbest lafetmää deyni.

Sözleşmek kompetenşiyası. Üürenici kullanabilir dilin temel kultura normalarını hem sözleşmektä, hem yazıda, türlü önemli yaşamak situatıyalarında hem lafetmek proşesindä.

Becermeklerin kurulmak kompetenşiyası. Becermek kendi sözünü zenginnetmää, gramatika hem literatura normalarını kullanmaa. Becermek sözleşmek proşesindä biri-birlerini seslemää hem annamaa.

Lingvistika (dil araştıran) kompetenşiyası. Araştırmak dilin öz elementlerini, çünkü bu öz elementlär dilin bütün sistemasını kurêrlar. Bilmää hem annamaa dilin kurulmasını, ilerlemesini hem tamannayan funksiyalarını. Dili araştırmak, zengin-

netmää sözlüklerini türlü arhaizmalarla, neologizmalarla hem başka. Kurmaa üürenicilerdä becermäk gagauz dilinin özelliklerine analiz yapmaa. Bilmää geneldän, ne o lingvistika, ne araştırır bu bilim.

Gagauz dilinin hem literaturasının, gagauz halkının kultura kompetençiyası. Bu kompetençiya kaplêêr dilin annamasını, nicä gagauz halkının demekliini, kultasını dilin baalantısını halkın istoriyasına, gagauz dilinin speçifikasına, dilin etiket normalarına. Kabul eder literaturayı, nicä bir kolaylık, ki ilerletmää ruhunu, kendiliini hem garmoniyalı kurmaa başkalarının davranmaklarını, annaşmaklarını.

V. KLASLARA GÖRÄ GAGAUZ LİTERATURASINDA HEM GAGAUZ DİLİNDÄ TEMALARIN HEM SAATLARIN BÖLMESİ

X klas	Temalar hem yaratmalar	Saatlar	
		real	gum.
literatura	I. Halk yaratmalar. (folklor).		
	“Sebepli su” legendası. İdeya, tema, kompozitiya, süjet, dil. “Kalina” (E.Kolçanın işlendirmesine görä), “Faydalı demekler” masallarına analiz yapmaa: ideya, tema, personajlar. Masalların terbiyetmek rolü.	4	5
	Baladalar. “Länka”, “Stuyan hem türk paşası”. Analiz yapmaa: ideya, tema, personajlar. Baladanın terbiyetmek rolü.	2	3
	Gagauz dastannarı. “Dengiboz” (dastan), “Garip Kamber” (bütün dastana hertaraflı analiz yapmaa).	3	4
	II. Yazılı literatura		
	1. Dionis Tanasoglu.	1	1
	Annatma. “Andrey Galağan”.		
	2. Dimitri Kara Çoban.	2	3
	Annatmalar. “Murmullar”. “Talentli muzıka”.		
	3. Nikolay Baboglu.	3	4
	Annatmalar: “Ayva çiçekleri”, “Güllerdä yaşlar”. Annatmaların teması, baş fikiri, personajları.		
	4. Gavriil Gaydarci.	5	6
	Şiirlär. “Ay, Bucaam, Bucaam!” şiirini ezber üürenmää. “Saaıcaklan, ana tarafım!”, “Kaaviysin sän” (derindän analiz yapmaa), “Büük yaamurun ardına”, “Gel daaya”, “Afet beni” şiirlerine analiz yapmaa: baş fikir, tema, dil.		
	Annatmalar. “İki ool” annatmasına analiz yapmaa.		
	5. Stepan Kuroglu.	4	5
Annatmalar. “Zor yollar”, “Kemençeci”. Annatmaların öz fikirini, temalarını, personajlarını bellietmää, onnar için annatmaa.			
Şiirlär. “Koruyun güneşi” şiirini ezber üürenmää. “Uyuyêr soldat”, “Dokuz laapsız”, “Mezar başında”, “Poet yolu”, “Gürlämä, gök” şiirlerine analiz yapmaa.			
6. Konstantin Vasilioglu.	2	3	
Şiirlär. Bir şiirini ezber bilmää. “Türkiya”, “Cuvabını senin bekleirim”, “Cuvap” şiirlerine analiz yapmaa.			

7. Mina Kösä.	4	5
Annatmalar. “Taş aalaması” yaratmasına analiz yapmaa.		
Şiirlär. “Tarafım, çatlak erim” şiirini ezber üürenmää. Aşaadakı şiirlerä “Benim tarafım”, “Toprak bana dayak” hem “Kismet sesleri” analiz yapmaa.	4	5
8. Stepan Bulgar.	2	2
Annatmalar. “Trakalı öküz”, “Kaurma” (bir parçası) annatmalarına analiz yapmaa: ideyasını, temasını, öz fikirini bellietmää, personajlarına karakteristikta vermää.		
9. Petri Çebotar.	2	3
Annatmalar. “Bobayı annêêr boba” annatmasına analiz yapmaa: baş fikirini, ideyasını bellietmää, personajların karakteristikasını annatmaa.		
Şiirlär. “Lüzgär” şiirini ezber üürenmää.		
10. Todur Zanet.	4	5
Şiirlär. “Nasaat” şiirini ezber bilmää. “Yalannan olmaz yaşamaa”, “Can barması” şiirlerine analiz yapmaa. “Sevda dadı” şiirini ezber üürenmää.		
11. Todur Marinoglu.	2	3
Şiirlär. “Düşlerimä hergün gelersin” şiirini ezber üürenmää. “Yaz ortasında”, “Gecä dolêr aydınnan”, “Genä”, “Kalêriz ayırık”, “Yıldızların aydınlandı”, “Biyaz fistan giimiş aaçlar”, “Gölün boyunda”, “Çaarıs” yaratmalarına analiz yapmaa.		
12. Vasi Filioglu.	3	4
Şiirlär. “Bucak – paalı erim” şiirine analiz yapmaa. “Beki diilim peetçi” (baş fikirini bulmaa, onun dili için annatmaa), “Sän”.		
13. Lüba Çimpoes.	1	1
Şiirlär. “Eşil gözlär”, “Dan eri”, “Yaamur, paalı musaafirim” şiirlerine analiz yapmaa.		
14. Petri Yalncı.	4/6	4/6
Şiirlär. “Yaşamaya”, “Ne beenerim” şiirlerine analiz yapmaa.		
15. Takrir hem yaratma yazmaa.		
III. Kendibaşına okumak		
1. Gavriil Gaydarci.	1	1
Şiir: “Büük yolda kavak”.		
2. Mina Kösä.	1	1
Şiirlär: “Topraan kokusu”, “Ekmek”, “Gagauzka – gül çiçää”.		
Poema: “Taş aalaması”.	2	3
3. Konstantin Vasilioglu.	1	1
Tabiat için uygun sözlär.”		
Şiirlär: Mardin sekizi”, “Saa ol, Allahım”, “Paskellä”, “Yollar” şiirleri”.	1	1
4. Stepan Bulgar.	1	1
Annatma: “Bitki avşam”.		
5. Todur Zanet.	1	1
Şiirlär: “Eski dostum”, “Eridi canım”, “Masallar”, “Darsımak”, “O gecä” şiirleri.		
6. Todur Marinoglu.	1	1
Şiirlär: Lüzgär oynêêr”, “Türlü-türlü güllär” şiirleri		

	7. Vasi Filioglu. Şiirlär: “Titsi mizleer lüzgär”, “Sän, gelin, utanma” şiirleri.	1	1
dil	I. Fonetika. Gagauz dilinin alfabeti. Onun istoriyası. Bukvalar. Lafetmenin sesleri. Seslerin hem bukvaların kullanılması. Vokallar. Kalın hem incä vokallar. Vokal garmoniyası. Uzun vokallar. Vokal dönmesi. Konsonnar. Sesli hem sessiz konsonnar. Konsonnarın dönmesi. Çetin konsonnar. Y, c, ç yımışak konsonnar hem onnarın ardına vokalların dooruyazılması. Z, h, v, k konsonnarın yazıda kullanılması. Konson garmoniyası. Kısım. Kısım sınırları. Urgu. Orfografiya hem orfoepiya.	8	
	II. Leksikologiya. Leksika. Leksikologiya – dilbilginin bir bölümü. Lafin leksika maanası. Birmaanalı hem çokmaanalı laflar. Lafların öz hem ikincili maanaları. Sinonimnär. Antonimnär. Omonimnär. Dialekt leksikası hem profesional (zanaatlık) laflar. Eni laflar (neologizmalar). Alınma (yabancı) laflar. Frazekologiya çevirtmeleri.	6	
	III. Lafkuruluşu. Lafin maanalı payları: kök hem afiks. Afikslerin çeşitleri. Afikslerin dooruyazılması. Vokal garmoniyasına görä afikslerin variantları. Afikslerdä vokal dönmesi. Konson garmoniyasına görä afikslär. Afikslerdä konson dönmesi. İkili konsonnar. Alınma (yabancı) lafların afikslenmesi. Sadä laflar. Afikslerin yardımınan kurulu laflar. Katlı laflar. Katlı lafların dooruyazılması.	6	
	IV. Sintaksis. Lafbirleşmelerin soyları: işlikli, adlıklı, nışannıklı hem hallıklı lafbirleşmeleri. Lafbirleşmelerin analizi. Bellilikçi lafbirleşmelerin soyları: birinci, ikinci hem üçüncü esaptan iza-fetlär.	5	
	V. Söz teoryası. Tekst. Tekstin nışannarı. Tekst kurulmasında dil kolaylıkları. Tekst – komunikativ sözleşmesinin sonucu. Kommunikativ situatıyası: sözleşmeyä katılannar, sözleşmenin predmeti hem teması. Tekstin kompozitıyası. Abzağ. Mikrotekst. Mikrotekstin çeşitleri. Mikroteksta. Tekstin öz fikiri. Teksttä dil hem maana baalantıları. Tekstin tipleri: annatma, yazdırma,	1 2 2 1	

	fikirlemä (monolog), soruş-cuvar işi (dialog). Baalantılı tekstin kurulmasında temel kolaylıkları. Kısa tekstlerin çeşitleri: plan, tezis, konspekt, referat, anotaşıya, reşenziya. Literatura yaratması, onun dil kolaylıkları. Teksttä redaktşıya yapmak. Redaktşıya çeşitleri: eklemek, genişletmek, doldurmak. Literatura yaratmalarında kıynaş maanalı laflar artistik kolaylıkları gibi. Literatura teoryasından: rifma, ritm, sölpet, aliteratşıya, süret, yaratırmak yada uydurmak, epitet, metafora, giperbola, cannatmak.	2 1 1	
XI klas	Temalar hem yaratmalar	real	gum.
literatura	I. Halk yaratmaları (folklor). Masallar. “İvançu”, “Dooruluk” masallarına analiz yapmaa: ideya, tema, kompozitşıya, süjet, personajlar, dil için annatmaa. Oguz dastannarından. “Ergenekon”, “Oguz-Kagan”. Legendalar. Coltay küüyünün legendası. Komrat kasabasının legendası. Halk türküleri. Üsüzlük hem yabancılık türküleri. İki üsüz türküsü hem iki yabancılık türküsü “Bucaktan seslär” toplumundan. Maanilär. İki maani “Bucaktan seslär” toplumundan.	3 5 1 2 1	4 7 3 3 1
	II. Yazılı literatura 1. Nikolay Tanasoglu. Annatmalar. “Yuvanoglular” annatmasına analiz yapmaa: baş fikirini bel-lietmä, personajlara karakteristika vermää. 2. Dionis Tanasoglu. Roman. “Uzun kervan” romanından paylar: “Uziyeyalet”, “Balkannardan ayırılmak”. Bu paylarda artistik kolaylıklarını bulmaa, literatura analizini yapmaa. Şiirlär. “Vatanım” (ezber üürenmä), “Yanıkum bän”, “Stoykova bir balada”, “Duudum”, “Anam” (bu yaratmalara analiz yapmaa). 3. Dimitri Kara Çoban. Annatmalar. “Nışannar”, “Yolda kari”, “Bobayı dolaşmak”, “Düşär yıldız”, “Karaspandit”, “İrmi minut”, “Bela Todurun sıtması”, “Kudal”, “Otuz ley” annatmalarına analiz yapmaa: baş fikirini bulmaa, personajlara, dilä karakteristika vermää. Şiirlär. “Läk-tık”, “Yortu oyunu”, “İşteyiş”, “Ça-hèys”. “Avşam üstü” şiirini ezber üürenmä. 4. Nikolay Baboglu. Annatmalar. “Gaydacı”, “Dünürçülük” annatmalarında literatura kolaylıklarına analiz yapmaa, yaratmaların janrasını, baş fikirini bel-lietmä, personajların özelliklerini açıklamaa. Şiirlär: “Bucak, sän ecelim” (ezber üürenmä), “Asirim”, “Sabaa olër evdä”, “Laf olmuş”, “İlkyazın”, “Havezim”, “Göklerdän geldi”. 5. Gavriil Gaydarci. Şiir: “Cengä yok er” derindän şiirä analiz yapmaa.	2 3 3 2 3 3 5 3 9 1	3 5 3 3 1 3 7 4 11 1

	6. Stepan Kuroglu. Annatma. "Porezenci".	1	1
	7. Konstantin Vasilioglu. Annatmalar. "Olimpiada" annatmasına analiz yapmaa (ideya, tema, kompozitiya, süjet, personajlar, annatmanın dili).	3	4
	Şiirlär. "Okul valsı" (ezber üürenmää), "İstärsän – gök çıkacam", "Mamucuum benim", "Hadi Komrada", "Aylä", "Sevda için çok yazılı".	8	10
	8. Mina Kösä. Şiirlär. "Oda ekmää", "Yaşa, Bucaam, ana topraam!"	1	2
	9. Stepan Bulgar. Annatmalar. "Vani Popazoglu" (dokumentli annatma).	2	2
	11. Petri Çebotar. Annatmalar. "Vasilka babunun kaazları".	2	3
	Fabulalar. "Eşek hem koç", "Çoban hem koyun".	1	1
	12. Todur Zanet. Şiirlär. "Duygularım kurban", "O gecä...".	1	2
	Todur Marinoglu. Şiirlär. "Çiçek açarkan salkımnar", "Yaz ortasında", "Gecä dolêr aydınnar".	1	2
	Vasi Filioglu. Şiirlär. "Sevda dadı", "Bekledim seni".	1	2
	Lüba Çimpoş. Şiirlär. "Kayıplar", "Yorgun yolcuyum" şiirlerine analiz yapmaa.	1	2
	Mihay Eminesku. Şiirlär. "Sensiz pek aar", "Neçin, kodru, sallanêrsın?"	1	3
		1	2
	III. Kendibaşına okumak.		
	1. Dionis Tanasoglu. Şiir. "Vatana".	3	4
	2. Nikolay Baboglu. Şiirlär. "Enilenmäk", "Pınar kazdım", "Kimi sevdim" şiirleri.	3	4
	3. Dimitri Kara Çoban. Şiirlär. "Bet sud kendinä", "Sallangaç türküsü".	3	4
	4. Konstantin Vasilioglu Şiirlär. "İlktän ölärdim bän sensiz", "Hazırım cendemä uçmaa". Bu şiirlerin yakınnını açıklamaa.	3	4
	5. Todur Marinoglu. Şiir. "Çiçek açarkan salkımnar".	3	4
	6. Mihay Eminesku. Şiir. "Kodru titirer".	3	4
dil	I. Morfologiya.		
	Morfologiya – dilbilginin bir bölümü. Söz payları. Kendibaşına hem yardımcı söz payları.	1	
	Adlık. Adetçä hem kendili adlıklar. Adlıkların sayı kategoriyası. Adlıkların hallanması. Adlıkların saabilik formasında hallanması. Alınma adlıkların hallanması.	6	

	Adlın cümledä funktiyası.		
	Nışannık. Nışannıkların yaratırmak uurları. Nışannıkların dooruyazılması. Nışannıkların cümledä funktiyası.		3
	Sayılık. Sayılıkların çeşitleri: sayı, sıra, katlı, bölmä hem paylaştıran sayılıklar. Sayılıkların dooruyazılması. Sayılıkların cümledä funktiyası.		3
	Aderlik. Aderliklerin çeşitleri. Üz aderlikleri. Gösterici aderliklär. Soruş hem ilişik aderlikleri. İnkär aderliklär. Hatırlık aderlikleri.		3
	Aderliklerin dooruyazılması. Aderliklerin cümledä funktiyası.		
	İşlik. İşliklerin temel forması hem gramatika nışannarı. Üzlerä hem sayılara görä işliklerin diişilmesi. Çalım kategoriyası.		1
	A) İzin çalımında işliklerin diişilmesi.		2
	B) Oluşluk çalımı: şindiki zaman, mutlak geçmiş zaman, bitkisiz geçmiş zaman, çoktan geçmiş zaman, bellisiz geçmiş zaman.		1
	C) İsteşlik çalımı.		3
	İşliin üzülsüz formaları.		
	İştennik. İştenniin lafçevirtmesi. Haliştennik. Haliştenniin lafçevirtmesi.		1
	İşhallık. İşhallım cümledä funktiyası.		2
	Modal laflar.		2
	Ardlaflar.		
	Baalayıcılar.		1
	Paycıklar.		
	Duygucular. Lafların morfologiya analizi.		
	II. Söz teoriyası		
	Söz situatıyası. Sözdä dil kolaylıkların uydurulması.		
	Stil. Sözüñ stil normaları. Büünkü kiyatlarda gagauz dilinin stilleri: lafetmäk stili, artistik stili, publiştistik stili, ofițial-izmetçilik stili, bilim stili.		4
	Bilim stilinin janraları: monografiya, statya, reţenziya, anotaţiya, referat, lekţiya, üürenmäk kiyadı, diplom, seminar, kolokvium, diplom koruması, konferenţiya, simpozium.		
	Sözüñ aazdan hem yazılı formaları.		
	Onnarın annamaya hem dil kolaylıklarına görä başkalaştırılması.		
	Kiyat hem lafetmäk stilleri.		
	Metafora, epitet, giperbola, yaratırmak, alegoriya stil kolaylıkları gibi.		
	Söz leksikası. Dialekt leksikası.		
XII klas	Temalar hem yaratmalar	real	gum.
literatura	I. Halk yaratmaları (folklor).		
	Masallar. "Askerci yavklı", "Büülü kavallar" masallarına analiz yapmaa:	2	3

yaratmaların ideyasını, kompozitliğini bellietmää, personajlara hem onların yaptıklarına karakteristika vermää, süretlerini açıklamaa, dillerini kantarlamaa. Masalların terbiyetmää rolünü açıklamaa. Dastannar. “Köroglu”	4	5
II. Yazılı literatūra		
1. Dionis Tanasoglu. Şiirlär. “Bucaan eşil kırlarında”, “İleştirmäk”, “Düzen türküsü”, “Genç pazarı”, “Kadınca” şiirlerin dilinä analiz yapmaa. ”Duygum”, “Sensizim” hem “İlk öpüş” şiirlerini ezber üürenmää.	4	5
2. Dimitri Kara Çoban. Annatmalar. “Lafın paası”, “Murmullar”, “Vlah Pötr Nikolaeviç”, “Savastin Dimitri İvanoviç” annatmalarına analiz yapmaa.	8	9
3. Nikolay Baboglu. Annatmalar. “Masallı toprak” annatmasına analiz yapmaa, personajlara karakteristika vermää.	8	10
Pyesalar. “Mumnar saalık için” pyesasına derindän analiz yapmaa.	4	5
4. Gavriil Gaydarci. Şiirlär. “Sän hem bän” şiirinä analiz yapmaa.	1	1
5. Konstantin Vasilioglu. Annatmalar. “En paalı” hem “Bän kısmetliyim” yaratmalarına analiz yapmaa: öz fikirini hem literatūra kolaylıklarını bellietmää. “Küçüklüüm” yaratmasına analiz yapmaa.	5	6
6. Mina Kösa. Şiirlär. “Kahırım”, “Can acısı”, “Çizmelär” yaratmalarının öz fikirini bulmaa, ideyasını açıklamaa, personajlara karakteristika vermää.	2	2
7. Petri Çebotar. Şiirlär. Çevirtmelär.	1	1
8. Todur Zanet. Pyesalar. “Açlık kurbannarı” pyesasına analiz yapmaa.	6	7
9. Vasi Filioglu. Şiirlär. “Titsi mizleer lüzgär”.	1	1
10. Lüba Çimpoş. Şiirlär. “Sana, sadecem sana...” şiirini ezber üürenmää. “Senin adın...”, “Can saadı” şiirlerine analiz yapmaa.	2	3
III. Kendibaşına okumak.		
1. Saveliy Ekonomov. Annatmalar. “Zavalı üüredici” annatması.	7	8
2. Nikolay Baboglu. Annatmalar. “Gagauzların kaderi”.	6	7
3. Konstantin Vasilioglu. Uygun sözlär “Adam hem adam için”, “Zamet hem zanaat için”, “Dost hem dostluk için”.	3	4
4. Lüba Çimpoş. Şiir toplumu. “Duygu başçesi”.	2	3

dil	Lafbirleşmeleri. Lafbirleşmelerin soyları. Söz aradaki maanalarına görä lafbirleşmelerin çeşitleri. Lafbirleşmelerin analizi. Bellilikçi lafbirleşmeleri. Onnarın soyları. Çiftli laflar. Bölünmääz lafbirleşmeleri. Sadä cümlä. Neetä görä cümlelerin soyları: annatma, soruş hem izin cümlelär. Şaşma cümleleri. Cümledä laf baalantısı. Cümlelerin baş payları: subyekt hem predikat. Sadä predikat. Katlı predikat. İşliktän hem adlardan predikatlar. Adlıktan predikatların şindiki hem geçmiş zamannarda afiksleri. Subyektin hem predikatın baalantıları. Cümlelerin ikincili payları: tamannık, bellilik, hallık. Dooru hem kıynaş tamannık. Bellilik. Eklembellilik. Hallıklar. Onnarın çeşitleri. Er hallıkları. Zaman hallıkları. Sebep hallıkları. Nekadarlık hem nicelik hallıkları. Sadä cümlelerin kuruluşça soyları. Birsoy paylı cümlelär. Birsoy paylarda bütünneştirci laflar. Birsoy payların baalayıcılarla durguçluk nişannarı. Lafların cümledä sıralı. Cümlä paylarının gramatikayca diil baalı laflar. Koyulma laflar hem cümlelär. Danışmak. Katlı cümlä. Katlı cümlelerin soyları: dalsız katlı cümlä hem dallı katlı cümlä. Dalsız katlı cümledä baalayıcılar. Dallı katlı cümlelär. Dal cümlelerin soyları. Baalayıcısız dal cümlelär. Birkaç dal cümleli katlı cümlä. Baalayıcısız dalsız katlı cümlä. Virgül hem noktaylan virgül baalayıcısız dalsız katlı cümledä. İki nokta baalayıcısız dalsız katlı cümledä. Çizgi baalayıcısız dalsız katlı cümledä. Cümlelerin ayırılı ikincili payları. Hallıkların hem tamannıkların ayırılması. Doorudan hem kıynaş söz. Doorudan sözdä durguçluk nişannarın kullanılması. Doorudan sözün kıynaş sözünä diştirilmesi. Bu situatıyada durguçluk nişannarın kullanılması. Cümlelerin sintaksis analizi. Lafetmääk stili. Onun kullanılması. Lafetmääk stilinin temel nişannarı. Lafetmääk stilinin janraları: konuşmak, telefonda adetçä lafetmääk, özel kıyat. Dil nişannarı: lafetmääk stilinin lafları hem lafbirleşmeleri, demekli leksikasının hem başka dil kolaylıklarının kullanılması: mimika, jest, bakış. Lafetmääk stilinin sintaksis kolaylıkları: yarı cümlä, lafların bol sırası.	6
		8
		10
		8

Artistik stili. Artistik stilin nişanarı. Süretli dil kolaylıkları: gagauz dilinin hepsi dil kolaylıkları, avtorun individual stili. Artistik literaturasında demekli ses kolaylıkları.

Nota: Materiali öğrenmek yılın zamanında üretilen kendi bakışlarına göre satılabilirler.

VI. GAGAUZ LİTERATURASININ HEM GAGAUZ DİLİNİN SPEŞİFİKA KOMPETENŞİYALARI, İÇİNDEKİLERİ HEM KANTARLAMAK ÇEŞİTLERİ

Okumakta (X, XI, XII klaslar)			
NN	Speşifika kompetenşiyaları	İçindekilär	İş hem kantarlamak çeşitleri
	A. Bilgilär Lişeyistlär läüzim bilsinnär:	Temalar, motivlär hem verili yaratmaların janraları.	Demekli okumak. Okunmuşa komentar hem interpretaşya yapmak.
1.1	Okumaa demekli, annamaklı, dooru, gagauz dilinin orfografiya kurallarını kullanarak.	Yaratmaların özellikleri.	Diskusianın kurulması, konuşmalar (dialoglar, poliloglar), analiz.
1.2	Kullanmaa dooru intonaşyayı, logika urgusunu, läüzim esaba alsınar logika hem psikologika pauzalarını, mimikaylan duyguları göstereşinnär.	Temel problematikası, süret sisteması. Janranın özellikleri. Romanın süret sisteması.	Monologların hem fikirlemelelerin hazırlaması: dokladlar, (nasaatlar), referatlar, yaratmalar, inşenirovkalar).
1.3	Tekstin stillerini: bilim, ofițializmetçilik, artistik, publiştistik stillerini.	Yaratmanın kompozitşyası. Romanın simvolikası.	Yaratmaya komentar yapmak. Analitika okuması. Konuşmak.
1.4	Literatura terminlerini: annatma, masal, şiir, dastan, roman, poema, maani, fabula, fıkra; öz fikir, kahraman, personaj, süjet, kompozitşya, yaratmanın içindekilii.	İstoriya olayların önemlilii. Gagauz literaturasında dramaturgianın önemlilii. Pyesaların konfliktleri. Evladboyaların baalantıları.	Disputun hem okumak konferenşyasının hazırlaması. Monologların (fikirlemä hem yaratma) hazırlaması. Baş personajların karakteristikaşyası, onların yaratırması.
1.5	Tekstlerin soylarını onların içindekilinä görä: annatma, yazdırma, fikirlemä.	Pyesaların konfliktleri. Evladboyaların baalantıları.	Pyesalara komentar yapmak hem rollerä görä okumak. Yaratmalarda temel konfliktini bellietsinnär hem onun analizini yapşinnär.
1.6	Annatma hem yazdırma tekstlerin strukturasını.	Baş personajların ruh baalantılarının problemleri.	Yaratmaların ayırılı epizodlarına inşenirovka yapşinnär.
1.7	Bölmä telstleri mikrotemalara, abzaşları kullanarak.	Ana-bobaların hem uşakların teması.	Halk yaratmalarında temel temalarını, motivlerini hem janralarını bilsinnär; yaratmaların bütün
1.8	Annatmaa söz payları için, onların biri-birindän başkalaşması için.		

1.9	Afiklerin dooruyazılmasını.	Gagauz aylelerinde adetlerin önemlilii.	analizini yapşinnär (tema, ideya, kompozitşya, süjet, personajların karakteristikaşyası, onların yaratılmasını).
1.10	Teksti okuduktan sora annatmaa sadä hem katlı cümlelerin duruşluk niannarı için.	Dramaturgların usulalı.	Halk yaratmaların (folklorun), baladaların, dastannarın özelliklerini bilmäk.
1.11	Annatmaa sadä hem katlı cümlelerin soyları için.	Lafbirleşmelerin çeşitleri, onların özelliklerini bilmäk.	Söz payların kurulması için annatmak, onların özelliklerini bilmäk, yabancı dillerin söz paylarının yaratırması.
1.12	Annatmaa baş hem ikincili payları için.	Söz payların kurulması için annatmak, onların özelliklerini bilmäk, yabancı dillerin söz paylarının yaratırması.	Söz payların kurulması için annatmak, onların özelliklerini bilmäk, yabancı dillerin söz paylarının yaratırması.
1.13	Yaratmayı okuyarkan, annatmaa lafbirleşmelerin çeşitleri için.		
1.14	Okuyarkan, bulmaa teksttä söz paylarını, onların kurulması için annatmaa; kendibaşına hem yardımcı söz payların özelliklerini bellietsinnär.		
	B. Becermeklär Lişeyistlär läüzim becersinnär:		
1.1	Yaratmaları açıköz okumaa, verili soruşlara cevap etmää.	Tekstleri açıköz okumak verili soruşlara cevap etmää.	Yaratmaları açıköz okumaa, verili soruşlara cevap etmää.
1.2	Okunmuş tekstlerä kendileri soruş kursunna, içindekilin olaylarını hem personajların yaptıklarını esaba alarak.		Okunmuş tekstlerä kendileri soruş kursunna, içindekilin olaylarını hem personajların yaptıklarını esaba alarak.
1.3	Teksti demekli hem akıntılı okumaa, logika hem psikologika pauzalarını esaba alarak.	Yaratmayı demekli hem akıntılı okumak, logika hem psikologika pauzalarını esaba almak.	Yaratmayı demekli hem akıntılı okumaa, logika hem psikologika pauzalarını esaba alarak.
1.4	Okunmuş tekstlerin olaylarına karakteristika vermää, hepsini ufaklıklarını esaba alarak.	Personajların süretlerine hem yaptıklarına hertarafılı karakteristika vermää.	Baş oyuncuların süretlerine hem yaptıklarına hertarafılı karakteristika vermää.
1.5	Baş oyuncuların süretlerine hem yaptıklarına hertarafılı karakteristika vermää.		
1.6	Yaratma personajların pozitif hem negatif taraflarını bellietsinnär. Baş oyuncuların süretlerini esaba alarak, dünnä literaturasından örnek göstermää, onların yaratırması karakteristikaşyasını vermää.	Artistik kolaylıklarını esaba alarak, okunmuş tekstinin dilinä analiz yapmāk.	Dünnä literaturasından örnek göstereşinnär, baş oyuncuların süretlerini esaba alarak, onların yaratırması karakteristikaşyasını vermää.
1.7	Yaratmanın dilinä karakteristika vermää, artistik kolaylıklarını esaba alarak.		
1.8			

1.1	C. Yaşamak paalılıkları Okunmuş tekstin estetika hem etika paalılıklarını duysunnar.	Literatura tekstlerindä hem başka tekst soylarında	Okumayı kendibaşına ilerletsinnär, yaratmalarda etika hem kultura elementlerini bulsunnar, onnari kendi praktika yaşamasında kullansinnar.
1.2	Literatura tekstlerini hem başka tekst soylarını tanımak, yaşamaktan örnek bulmak, pozitiv hem negativ personajlarını yaratırmak.	elementlerini tanımak, kendi bakışını bu uurda açıklamak.	
1.3	Okumayı kendibaşına ilerletmää, yaratmalarda kultura hem etika paalılıklarını yaratırmak (tanımak).		
Seslemektü (X, XI, XII klaslar)			
	A. Bilgilar Liŕeyistläär lääzım bilsinnär:		
1.1	Seslenmiş tekstin içindekiliini, temasını, öz fikirini.	Seslenmiş tekstin içindekiliini, temasını, öz fikirini anlamak.	Kursunnar türlü-türlü janrada konkret tekstinin hem literaturayolunun arasında paralellär. Göstersinnär ilişiklik konkret literaturaya yaratmasını yazıcı yaratmasının belliedili perioduna. Nişannasinnar artistik strukturasının ayırı elementlerini. İlerletsinnär süjet, kompozitiya hem stil ürenmesinin temelindä süret fikirini.
1.2	Seslenmiş sözün tiplerini: annatma, yazdırma, fikirlemä.		
1.3	Terminneri: realizm, drama yaratması, komediya, yumor, satira, proza, epigraf, rifma, sölpet, metafora, epitet, yaratırmak, giperbola.	Literatura teoriyasının terminnerini bilmää, onnari rus literaturasının teoriyasının yaratırmak.	İnterpretatiya yapsinnar literaturaya yaratmasına incäzanaatın başka soylarınnan (resimciliklän, muzıkaylan, teatraylan, kinoylan).
1.4	Seslenmiş annatma hem yazdırma tekstlerin strukturasını (praktika işlerinä görä).	Maanaya hem morfologiya nişannarına görä söz paylarını başkalaştırmaq. İşliklerin inkärlik formasında diişilmesini bilmää.	Meydana çıkarsinnar artistik yaratmasında personajın, annadıcının hem avtorun özelliklerini, esaba alarak.
1.5	İşidilmiş sözün laflarını, lafbirleşmelerini, lafçevirtmelerini, cümlelerini.		Annasinnar aazdan sözün hem yazılı sözün benzeşmelerini hem özelliklerini.
1.6	Söz paylarının maanaya hem morfologiya nişannarına görä başkalaştırılmasını.		Kullansinnar konuşmakta sade gagauz dilini.
1.7	Lafların kurulma kurallarını. Adlıkların hallanmasını, işliklerin zamannara hem çalınara görä diişilmesini.	İştenniklerin bölümnerini, onnarin afikslerini; haliştenniin düzülmesini, afikslerini hem haliştenniin lafçevirtmelerini bilmää, onnari biri-birindän başkalaştırmaq.	Seslenilmiş tekstlerdä iştennikleri hem haliştenniin lafçevirtmelerini bulsunnar, onnarda durguçluk nişannarın kullanmasını açıklasinnar.
1.8	İnkärlik formasında işliklerin diişilmesini.		
1.9	Sadä hem katlı cümlelerin soylarını.		
1.10	İştenniklerin bölümnerini, onnarin afikslerini; haliştenniin düzülmesini, afikslerini hem haliştenniin lafçevirtmelerini.		

	B. Becermeklär Liŕeyistläär lääzım becersinnär:	Seslenmiş tekstlerin içindekiliini annatmak. Onun mikrotemasını bellietmää, plana görä annatmak, soruşlara cevap etmää, kendi bakışlarını personajların yaptıklarına açıklamak.	İşidilmiş teksti annatsinnar, onun mikrotemasını bellietsinnär. Plana görä işidilmiş teksti annatsinnar, soruşlara cevap etsinnär. Kendi bakışlarını personajların yaptıklarına açıklasinnar. Personajlara karakteristika versinnär, onnarin süretlerinä görä büünkü yaşamaktan örnek göstersinnär. Seslenmiş tekstinin kimi proza paylarını yada şiirlerini ezber ürensinnär. Açıkğöz lafedenin sözünü seslesinnär, onun temasını hem öz fikirini annatsinnar.
1.1	Annatmaa seslenmiş tekstlerin içindekiliini.		
1.2	Bellietmää seslenmiş tekstinin temasını, mikrotemasını hem öz fikirini.		
1.3	Annatmaa sıradan seslenmiş annatmanın içindekiliini.		
1.4	Annatmaa plana görä seslenmiş tekstin içindekiliini.		
1.5	Cuwap etmää tekstlerin sonunda verili soruşlara, yaratmanın içindekiliini esaba alarak.	Seslenmiş tekstlerin olaylarına karakteristika vermää.	
1.6	Sölemää kendi bakışlarını seslenmiş tekstlerindän personajların yaptıklarına.		
1.7	Harakteristika vermää seslenmiş tekstlerdän personajlara, olaylara.		
1.8	Bulmaa sözlüklerdä bilinmää lafların maanalarını, soruş koymaa tekstlerin içindekiliini.	Lafedän kişinin inforaşıyasından temayı, öz fikiri, inforaşıyanın ne-etini annamak hem annatmak.	
1.9	Ürenmää ezber predmetin içindekiliiniä görä kimi işidilmiş şiirleri yada proza yaratmalarının belliedili paylarını.		
1.20	Annamaa lafedän kişinin inforaşıyasından temayı, öz fikiri, inforaşıyanın neetini.		
	D. Yaşamak paalılıkları		
1.1	Bellietmää gagauz literaturasının bütündünnä proşesinde erini hem rolünü.	Gagauz literaturasının erini hem rolünü bütündünnä literaturaya proşesinin ilerlemesinde belliik etmää.	Dünnä literaturasının proşesinde gagauz literaturasının önemli erini hem rolünü bellietsinnär, onun ilerlemesinin yardımınnan dünnä literaturasının zenginmesini annasinnar.
1.2	Bakmaa hem kabletmää pozitiv tarafından milli hem genel-insanlık çatırık yollarını.	Liŕeyistlerin becermelerini dialogların hem polilogların kurmasında oluşturmää.	Hergünnü yaşamakta, literaturaya uroklarında, klastan dışındakı işlerinde, artistik tekstinä analiz yaparak, görüşmelerin paalılığını (dialog, polilog) annasinnar hem açıklasinnar, yaşamaktan örnek göstereräk.
1.3	Annamaa literaturaya uroklarında, klastan dışındakı işlerinde, hergünnü yaşamakta, artistik tekstinä analiz yaparak, görüşmelerin paalılığını (dialog, polilog) göstermää artistik yaratıcılına individual meraklı, artistik yaratıcılığını bir proşes gibi sayarak, "içyanından" kantarlayabilmää.	Artistik yaratıcılığa liŕeyistlerin individual meraklı göstermää.	
1.4			

<i>Lafetmektä (X, XI, XII klaslar)</i>			
	A. Bilgilar. Liŕeyistläŕ läüzim bilsinnär:	Yaratmanın içindekiliini bilmäk da onu vatandaş istoriyasının kontekstindä, içindekiliini millet filiosofiyasının hem dininnän baalayarak.	Yaratmanın içindekiliini bilsinnär da onu vatandaş istoriyasının kontekstindä kabletsinnär, içindekiliini millet filiosofiyasının hem dininnän baalasınnar.
1.1	Yaratmanın içindekiliini da onu kabletmää vatandaş istoriyasının kontekstindä, içindekiliini millet filiosofiyasının hem dininnän baalayarak.	Yaratmanın içindekiliini bilmäk da onu vatandaş istoriyasının kontekstindä kabletmäk, içindekiliini millet filiosofiyasının hem dininnän baalamak.	Üürenän yaratmaların avtorların biografiyalarını, onların yaratıcılık temel etaplarını bilsinnär.
1.2	Gagauz literaturasının yaratmalarını da onların erini istoriya-literaturasının kontekstindä bulmaa.		
1.3	Avtorun biografiyasını bileräk, onun yaratmak yollarının temel etaplarını.		Literatura teoryiasının terminlerini bilsinnär, onların maanalarını açıklayabilsinnär, tekstlerdän örnekleri gösterebilsinnär.
1.4	Artistik metodunun içindekiliini (klasitizmayı, sentimentalizmayı, romantizmayı, realizmayı hem individual stillerini).	Aazdan sözün özelliklerini bilmäk, onu yazılı sözlän yaratmak, benzeyän hen benzämeyän taraflarını bulmak.	Aazdan sözün özelliklerini bilsinnär, onu yazılı sözlän yaratmasını, benzeyän hen benzämeyän taraflarını bulsunnar.
1.5	Aazdan hem yazılı sözleri, onların özelliklerini.		
1.6	Dialog hem monolog sözlerini, onların özelliklerini.	Söz paylarını biribirindän başkalaştırmak, onların özelliklerini, morfologiya nişannarını hem sintaksis funktiyalarını bilmäk.	Söz paylarını biribirindän başkalaştırsınnar, onların özelliklerini, morfologiya nişannarını hem sintaksis funktiyalarını açıklasınnar.
1.7	Söz etiketinin kurallarını.		
1.8	Dialog hem monolog sözündä kendi bakışlarını, fikirini açıklamaa.		
1.9	Lafçevirtmelerin hem uygun sözlerin maanalarını.		
1.10	Maanalarına görä söz paylarını.		
1.11	Onların özelliklerini, morfologiya nişannarını hem sintaksis funktiyalarını.		
1.12	Lafbirleşmelerin çeşitlerini, onların özelliklerini.		
1.13	Sadä hem katlı cümlelerin soylarını.		
	B. Becermekläŕ. Liŕeyistläŕ läüzim becerebilsinnär:	Türlü-türlü janrada konkret tekstinin hem literaturaya yolunun arasında paralellär kurmak.	Farklı janrada konkret tekstlerin hem literaturaya yolunun arasında paralellär kursunnar. Bilsinnär, avtorun angı yaratıcı perioduna üürenilän yaratma baalı.
1.1	Kurmaa türlü-türlü janrada konkret tekstinin hem literaturaya yolunun arasında paralellär.		
1.2	Göstermää ilişiklik konkret literaturaya yaratmasını yazıcı yaratmasının belliedili perioduna.		
1.3	Nişannamaa artistik strukturasının ayrı elementlerini.	Süjet, kompozitziya hem stil üürenmesini.	

1.4	İlerletmää süjet, kompozitziya hem stil üürenmesinin temelindä süret fikirini.	nin temelindä süret fikirini ilerletmäk.	Yazılı sözdä süret fikirini süjet, kompozitziya hem stil üörenmesinin temelindä ilerletsinnär.
1.5	İnterpretatziya yapmaa literaturaya yaratmasına incäzanaatın başka soylarınan (resimciliklän, muzıkaylan, teatraylan, kinoylan).	Artistik yaratmasında personajın, annadıcının hem avtorun özelliklerini meydana çıkarmak, onların arasında baalantıları esaba almak.	Artistik yaratmasında personajın, annadıcının hem avtorun özelliklerini bilsinnär, onları açıklayabilsinnär, onların arasında baalantıları esaba alsınnar. Lafetmektä sade gagauz dilini kullansınnar, gagauz dilinin orfografiya kurallarını, cümlelerin dooru stilini, uygun leksikayı esaba alsınnar.
1.6	Meydana çıkarmaa artistik yaratmasında personajın, annadıcının hem avtorun özelliklerini, onların arasında baalantıları esaba alarak.		
1.7	Annamaa aazdan sözün hem yazılı sözün benzeşmelerini hem özelliklerini.		
1.8	Kullanmaa konuşmakta sade gagauz dilini.		
1.9	Annamaa konuşmanın temasını, öz fikirini.		
	C. Yaşamak paalılıkları		
1.1	Kabletmää hem annamaa gagauz literaturasını bir faktor gibi, angısı gagauz halkının millet kendibinçliini oluşturmaa yardım eder.	Gagauz literaturasını ölä bir faktor gibi kabletmäk, angısı halkın kendibinçliini oluşturmaa yardım eder.	Gagauz literaturasını ölä bir faktor gibi kabletsinnär, angısı halkın kendibinçliini oluşturmaa yardım eder.
1.2	Annamaa gagauz literaturasını üörenmesinin Moldovanın kulturasının regional baalantisına görä önemliliini (iki kultura arasında bir dialog).	Yaratmaların karakteristikasında kritikayı kullanmak.	Lafetmektä bilim tarafını esaba alarak, yaratmaların karakteristikasında kritikayı kullansınnar, kendi fikirlerini hem bakışlarını açıklasınnar.
1.3	Kullanmaa yaratmaların karakteristikasında kritikayı, bilim tarafını esaba alarak.		
<i>Yazmatka (X, XI, XII klaslarda)</i>			
	A. Bilgilar Liŕeyistläŕ läüzim bilsinnär:		
1.1	Tekstin stilini hem tipini onun içindekiliinä görä.	Tekstin içindekiliinä görä onun stilini hem tipini bellietmäk.	Tekstin stilini hem tipini onun içindekiliinä görä bellietsinnär, yazı işlerinde olayları hem personajların yaptıklarını dooru açıklamaa deyni.
1.2	Yaratmanın içindekiliini, yazı işlerinde olayları hem personajların yaptıklarını dooru açıklamaa deyni.		
1.3	Yazı işlerinde kendi bakışlarını pozitif hem negatif personajlara, onları yaratmaa, yaşamakla baalantı yapmaa.	Olayların hem personajların yaptıklarını dooru açıklamaa.	Kendi bakışlarını pozitif hem negatif personajlara hem yaratmada verili olaylara açıklasınnar, onları yaratmasını, yaşamakla baalantı yapsınnar.
1.4	Artistik metodunun içindekiliini hem onun özelliklerini.		

1.5	Yazılı sözü, onun özelliklerini.	Artistik metodunu hem onun özelliklerini bilmək.	Monolog hem dialog kursun- nar, onların özelliklerini esaba alarak.
1.6	Dialog hem monolog sözlerini yazmaa, onların özelliklerini esaba alarak.		Yazı işlerinde söz etiketinin leksikasını kullansınar.
1.7	Söz etiketinin kurallarını da onnarı yazı işlerinde kullanmaa.		
1.8	Dialog hem monolog sözünde kendi bakışlarını, fikirini yazıda açıklamaa.	Söz etiketinin kurallarını bilmək da onnarı yazı işlerinde kullanmak.	Verili temaya görä yaratmalarda türlü lafçevirtmelerini kullansınar, durguçluk nişannarını dooru koyarak.
1.9	Lafçevirtmelerin hem uygun sözlerinin maanalarını.		
1.10	Maanalarına görä söz paylarını. Onnarın özelliklerini, morfolojiya nişannarını hem sintaksis fonksiyalarını, yazıda onnarı esaba alarak.	Söz paylarını onnarın maanalarına görä bilmək, onların özelliklerini yazı işlerinde dooru kullanmak.	Yazı işlerinde türlü lafbirleşmelerin çeşitlerini kullansınar, onların özelliklerini esaba alarak.
1.11	Lafbirleşmelerin çeşitlerini, onların özelliklerini.	Yaratmalarda türlü cümlä soylarını kullanmak.	Yaratmaları yazarken, pyesaların özel leksikasını kullansınar, dramaturgiya yaratmaların özelliklerini esaba alsınar.
1.12	Sadä hem katlı cümlelerin soylarını, yazıda onnarda durguçluk nişannarını dooru kullanmaa.	Gagauz literaturasında pyesaların özelliklerini bilmək, yazı işlerinde onnarı, neredä yakışêr, kullanmak, yabancı literaturaların dramaturgiya yaratmalarının araştırmak.	Yazı işlerinde dramaturgların yazmak stillerini kullansınar, pyesanın olaylarına hem personajların karakteristikasına taa doludan analiz yapmaa deyni.
1.13	Dramaturgiyanın yaratmalarını başka literaturada janralarınan araştırmama, gagauz literaturasında pyesaların özelliklerini kullanmaa.	Pyesaların leksikasını yaratma temasının açıklamasında kullanmak.	
1.14	Gagauz literaturasında pyesaların paalılığını da kendi bakışlarını bu paalılıklara yazmakta göstermää.		
1.15	Gagauz dramaturgların yazmak stillerini da onnarı, yaratma yazmasında, neredä yakışêr, kullanmaa.		
1.16	Dramaturgiya yaratmaların özeli leksikasını da onnarı yaratma yazmasında kullansınar. B. Becermeklär.		
1.1	Lişeyistlär lääzım becersinnär: Kurmaa türlü-türlü janrada konkret tekstinin hem literaturada yolunun arasında paralellär.	Konkret literaturada yaratmasının ilişkiliini yazıcı yaratmasının belliedili perioduna göstermäk.	Yazı yaratmalarda konkret tekstinin hem yaratma yolunun arasında paralellär yapsınar.
1.2	Göstermää ilişiklik konkret literaturada yaratmasının yazıcı yaratmasının belliedili perioduna.	Süjet, kompozitiya hem stil öğrenmesinin temelinde süret fikirini ilerletmäk	Literaturada yaratmasının hem avtorun konkret yaratma periodunun arasında baalantıları göstermää becersinnär.
1.3	Nişannamaa artistik strukturasının ayırı elementlerini.		

1.4	İlerletmää süjet, kompozitiya hem stil öğrenmesinin temelinde süret fikirini.	Artistik yaratmasında personajın, annadıcının hem avtorun özelliklerini bellietmäk, onların arasında baalantıları esaba almak.	Kendi bakışlarını, fikirlerini yaratmanın süjetine hem kompozitiyasına açıklasınar. Yazmakta gagauz literaturasının hem incäzanaatin başka soyların arasında benzeyän hem benzämeyän çizileri bellietsinnär, onların paalılığını hem biri-birinä faydalını açıklasınar, özelliklerini esaba alsınar.
1.5	İnterpretatiya yapmaa literaturada yaratmasına incäzanaatin başka soylarınan (resimciliklän, muzıkaylan, teatraylan, kinoylan).		
1.6	Meydana çıkarmama artistik yaratmasında personajın, annadıcının hem avtorun özelliklerini, onların arasında baalantıları esaba alarak.		Pozitiv hem negatif personajların süretlerini hem yaptıklarını araştırmak, onnara ekvivalent yabancı literaturaların yaratmalarında bulmak, özelliklerini açıklamak.
1.7	Annamaa aazdan sözün hem yazılı sözün benzeşmelerini hem özelliklerini.		Annasınar aazdan sözün hem yazılı sözün benzeşmelerini hem özelliklerini, onların arasında baalantıları yazdırmaa becersinnär.
1.8	Kullanmaa sade gagauz dilini.		Yaratmanın pozitif hem negatif personajların süretlerini hem yaptıklarını araştırsınar, onnara ekvivalent yabancı literaturaların yaratmalarında bulsunar, özelliklerini açıklamama becersinnär.
1.9	Annamaa konuşmanın temasını, öz fikirini.		
1.10	Pozitiv hem negatif personajların süretlerini hem yaptıklarını araştırmama, onnara ekvivalent yabancı literaturaların yaratmalarında bulmaa, özelliklerini açıklamama.		
1.11	Yaratma yazarken, tekstlerdän söyleyişleri kullansınar, onların maanalarına kendi bakışlarını açıklayarak. C. Yaşamak paalılıkları		
1.1	Yaratmaları yazarken, annamaa millî hem genel insanlık özelliklerini, derindän ana hem bütündünnä literaturaların başarılarını esaba alarak.	Millî hem genel insanlık özelliklerini annamak, yaşamakta onnarı kullanmak.	Genel insanlık paalılıklarını yaşamakta kullanmaa becersinnär. Yazı işlerinde kendi bakışlarını, düşünmeklerini, fikirlerini insan paalılıklarına açıklamama becersinnär.
1.2	Yaratmaların yazmasında genel insanlık paalılıkların prioritetini bellietmää, gumanizmayı en üüsek basamak gibi sayarak.		Literaturanın hem kişinin ilerlemesinde baalantıları annasınar, kendi fikirlerini bu baalantılara açıklamama becersinnär.
1.3	Annamaa literaturanın hem kişinin ilerlemesinde baalantıları, onnarı lişey üüretmesinin başarıları gibi sayarak.		

VII. LİŦEYLERDÄ GAGAUZ DİLİNİN HEM GAGAUZ LİTERATURASININ GENEL ÜRETMEK TEHNOLOJİYALARI

Tehnologiya teoriyaları XX-nci asirin ortasından beeri (bilim-revolütiya vakıdında) bizim yaşamamızda genişän kullanırlar. Gumanitar üretmesinin dä sferasına onnar girdilər. Onnarın arasında pedagogika üretmesine dä.

“*Tehnologiya*” termini urum dilindän gelir: *techne* – “incäzanaat”, “ustalık”, “becermäk”. Gumanitar üretmesine bakarak, teknolojiyaların kullanılması metodikaya karşı gitmeer, bilim gibi olarak, ama üretmeyi bir incäzanaat gibi gösterer, angısına görä üredici lääzım bilsin türlü-türlü metodları hem kolaylıkları, uşaklara öğrenmek materialını vermää deyni. Bundan kaarä, büünkü liŦeylerdä bu teknolojiyalar şindiki insan topluluun yaşamasında türlü informativ sistemalarına görä bir eni “üretmek süretini” göstererler, angıları gagauz dilinin hem literaturasının gagauz üretmesinde üredicilerä büyük yardım vereceklär. Büünkü gündä üredici, incäzanaat içindekisinin speŦifikasını bozmayarak, lääzım şkola üretmesinin büünkü teknolojiya başarılarını esaba alsın.

Belliedili seçilmiş teknolojiyalar işleerler äşaaada verili printiplerä görä:

- üredici liŦeyistlerin literaturada ilerlemek uuruunu, onnarın becermelerini, intereslerini lääzım esaba alsın;
- öğrenilän tekstinin estetika özelliklerine orientir yapması;
- literaturaya üretmesinin neetlerine hem standartlarına görä üretmek teknolojiyalarını seçmäk;
- urokların çeşitli tiplerine görä üretmek teknolojiyalarını seçmäk.

LiŦey klaslarında gagauz dilinin üretmesinde hem kognitiv, hem refleksiv, hem komunikativ çalışmak soyları teklif edilerler.

Kognitiv soylarının äşaaada verili tipleri var:

- artistik faktların bellietmesi hem onnarın konkret literaturaya tekstinin işlemesinde maana annaması;
- yaratmanın istoriya-literaturaya hem belliedili asirin kontekstinde analiz yapması becermeleri;
- literaturaya teoriyasının bakışına görä çıkışların hem gipotezaların argumentaŦıyası;
- kendibaşına okumaa deyni literaturaya yaratmaların hem kritika statyaların seçilmesi;
- toplanılmış hem kontrol edilmiş literaturaya materialların sistematizaŦıyası;
- artistik olayların analizi.

Refleksiv (yaratıcı) soylarının bölä tipleri var:

- liŦeyistlerin yaratıcı bakışların ilerlemesi;
- literaturaya yaratmasının analiz metodların bilmesi;
- literaturaya alayında yaratıcı davaları (yaratmalar, testlär, reŦenziyalar, kritika statyaları, monologlar-fikirlemelär, eselär h.b.);
- bilim-aaraştırmacı karakterinde davalar (referatlar, tezislär, nasaatların hem haberlerin hazırlaması).

Ürenmek soylarının bölä tipleri var:

- kişilärarasında dayanmak temelinde davranmaların kurulması;

- artistik tekstinin kolektiv analiz yapmasında dialogların, polilogların, polemikaların götürmek becermeleri;
- verili literaturaya olayına avtorun pozitiyasını başka avtorların bakışlarının araştırması;
- kişinin farklı soŦial yaşamasının hepsinde sferalarında aazdan hem yazılı literaturaya sözlerinin ilerlemesi.

VIII. KANTARLAMAK STRATEGİYALARI

Gagauz literaturasının üretmesinde äşaaadaki tradiŦional (aazdan hem yazılı) formaları ürenicilerin bilgi kontrol etmesinde var:

- soruş-cuvap işleri;
- monologlar-fikirlemelär;
- annatmaların çeşitli soyları;
- personajın karakteristikası;
- ezber öğrenmesi;
- aazdan annatmak;
- yaratma yazması;
- takrir yazması;
- literaturaya temasına görä yaratıcı işlär;
- analitika karakterinde soruşların cuvap etmesi.

Ama üredicide lääzım olsunnar kontrol etmesinin (kantarlamasının) başka da formaları (liŦeyistlerin literaturaya bilgilerinin hem çeşitli oluşturulu kompetenŦiyaların kontrol etmesinde):

- ayırı temalara görä zaçotlar;
- kontrol işleri, angılarında tekstin bütününe yada bir payına analiz yapılır;
- literaturaya hem kritika statyaların temelinde türlü uurda referatların yazması;
- testlemäk.

Gagauz dilinin hem gagauz literaturasının üretmesinde çıkışların en önemli kantarlamak obyektleri – liŦeyistlerin seslemekte, lafetmekte, okumakta hem yazmakta oluşturulmuş bilgileri hem becermeleri.

Aazdan hem yazılı baalantılı sözlerin iki aspekti var:

- tekstin içindekilii;
- tekstin dili.

Tekstin içindekilii äşaaada verili parametralara görä kantarlanêrlar:

- temanın hem ideyanın doludan açıklaması;
- liŦeyistlerin logikayca dooru annatması.

Tekstin dili bu aspektlerä görä kantarlanêr bölä: kullanêr mı liŦeyist gagauz dilinin literaturaya normalarını (leksikada, fonetikada, morfologiyada, sintaksistä).

Okumanın kantarlamasında esaba alınêrlar mı okumanın hızlılı (dooru, demekli, akıntılı okuması).

Seslemekte kantarlanêrlar liŦeyistlerin becermeleri işidilmiş tekstin annamasında hem onun annatmasında; temasının, öz fikrinin, ideyasının bellietmesinde.

Gramatikada hem orfografiyada bilgilär hem becermeklär kantarlanêrlar dooru yapılı gramatika sınışlarına görä.

X–XII-nci lişey klaslarında gagauz dili üüreniler tekrarlamak temelindä, bakalavra ekzamennerini başariılı vermää deyni. Buna görä aşaaada verili davalar çözülerlär:

- lişeyistlerdä gagauz dilinä, ana dili olarak, gogorluk oluşturulêr, neçinki bu dil başka dillerin arasında dünnä zenginniklerin birisiyidir;
- lişeyistlär oluşturêrlar kendi bilgilerinin hem becermeklerini gagauz dilinin sistemasında, dil hem söz kompetenşiyalarını, gagauz dilini kullanarak, ilerletmää deyni;
- genel söz bilgilerin, becermeklerin hem kulturasının ilerlemesi hem incelemesi.

Lişey klaslarında bu davalar gösterêrlär neetlerin, bilgilerin, becermeklerin hem sınışların speşifika kantarlamasını.

Genel neetlerindän kaarä, angılarına girerlär dil, söz, komunikativ kompetenşiyaları, üürenmää materialın bilmesi, üürenicilerin bilgi etişmemeliklerini esaba almak h.b., gagauz dilindä speşifika kontrolü da var. Lişeyistlär lääzım dil sistemasına görä üürensinnär, neçinki sade ozaman söz hem fikir ilerleer. Onnar lääzım tekstlerin çeşitli stillerini bilsinnär hem annasınnar.

Lişeyistlerin dil, söz hem komunikativ kompetenşiyaların kantarlamasında tekstin kompleks analizi büyük er kaplêr. Kontrolün bu forması yardım eder görmää, nicä, angı uurda üürenicilerin dil hem söz bilgileri oluşturuldular. Hep bu forma yardım eder predmetlärarası baalantılarının problemalarını çözmää, neçinki lişey üüretmesindä önemlidir, nicä kabledilmiş bilgilär hem becermeklär türlü predmetlerin üürenmesindä gerçekleştirilerlär.

Lişeydä yaratıcı işlerin dâ büyük rolü bilgilerin hem becermeklerin kantarlamasında var. Bu yaratıcı işlär – takrirlär hem yaratmalar. Bundan kaarä, o lişeyistlerdä, angıları dolay teoretik lişeylerine bulgar, moldovan hem ukrain şkolalarından üürenmää gelerlär, belliki, üç yılın içindä (X, XI hem XII klaslarında) kurikulumu görä lääzımını bilgileri hem becermekleri pek zor oluşturmaa. Bu üzerä onnarlan lääzım diktant yazmaa, bilgilerinä hem becermeklerinä kantarlamak yapmaa deyni.

Lişey klaslarında bilgilerin, becermeklerin hem sınışların kantarlaması aşaaada verili kriteriyalara görä geçer:

- temanın hem öz fikrinin arasında yakışmak;
- doludan hem biri-biri ardisora fikirlerin annatması;
- stilin birlii;
- demeklik;
- sözün leksika hem gramatika çeşitlii.

X–XII-nci lişey klaslarında lişeyistlerin dil, söz hem komunikativ kompetenşiyalarına kantarlamak yapmaa deyni, aşaaada formalar hem metodlar var:

- dildä konkret üürenilmiş temaların sonunda bilgilere hem becermeklere kontrol yapmak;
- semestranın hem yılın sonunda çıkış notası;

Bundan kaarä, başka da kantarlamak formaları var: testlär, tematika zaçotları, aazdan kontrol, kolokviumnar, yazı hem yaratıcı işlär.

Taa genişän bitki vakıtlarda bölä dâ kantarlamak formaları kullanılêrlar: lekşiyalar, seminarlar, praktikumnar, konferenşiyalar, neçinki onnar lişeyistlere kendibaşlında hem yaratıcı araştırmalarında taa çok kolaylık vererlär.

Buna görä lişeyistlär dâ kişi gibi ilerleerlär.

Diil traditional formalarda literatūra bilgilerinä kontrol:

- ayırı temalarda zaçot;
- bütün tekstä yada tekstin bir aspektindän analiz esabında kontrol işleri;
- testlere cuvap;
- türlü kritikli hem literatūra statiyaların temelindä referat yazmaa.

Literatūra üürenmesinin bitki etapında kontrol etmää, kontrol işleri var nicä ekzamen atestaşiyasından ileri geçsin da ekzamennerä serbest girmää için bir kolaylık olabilsin. Notalamakta da diil sade cuvap dooruluu, ama bilgi çevresi, kompetenşiya, cuvap verenin erudişiyası da kantara koyulsun.

Testlärän kantarlamak

O üüredicilär, angıları eniycesinä şkolacıların bilgilerinä, becermeklerinä hem sınışlarına

- kontrol yapacaklar, lääzım alsınnar eseba;
- testlere koyulmuş işlär, problemalar kurikulumun kompetenşiyalarını üzä çıkarabilecekler mi, angı uurda onnar bulunêrlar;
- nasıl testlär, kaplêrlar mı onnar kurikulumun bütünnä neetlerini;
- testlerin nasıldır kriteriyaları kontrol yapmaa temanın başlantısını, bütünnä temayı, bütünnä üürenmenin bölümünü, semestranın bitkisindä bilgilerini, yılın bitkisindä becermeklerini, sınışlarını h. b.
- yardım edecek mi testlerin sonuçları yapmaa korekşiya kullanılan didaktika çalımnarına, üüretmää metodlarına;
- olur mu nicä testlerin sonuçları diiştersin bişey şkola kurikulumun kantarlamasını; testlerin kullanmasınnan olur mu kurikulumun kantarlamak metodlarını kimi elementlerini eklemää;
- bilgi, becermää kantarlaması – üüretmenin bir payıdır;
- bilgi kantarlaması lääzım olsun türlü metodların yardımınnan;
- bilgi kantarlamasının üüreniler informaşiya üüretmenin kalitesi için;
- testlär açıklayacaklar mı şkolacıların üürenmää kuvetlerini, üürenmenin yufka erlerini;
- kontrol işleri, testlär yardım verecekler mi üüredicilerä barabar şkolacıların üüretmää – üürenmää;
- annayabilecek mi herbir testlerin, kontrol işlerin istediklerini;
- bilgi kantarlamasının analizi lääzım prognoz versin, üüretmedä, angı kararı taa ileri lääzım kabul etmää h.b.

KISADAN SÖZLÜK

- Annayıp kabletmää* – воспринимать
Annatma teksti – текст описательного характера
Ayırıcı nişannar – особенности, отличительные признаки
Aaraştırmalı dialog – поисковый диалог
Aklında tutmağlara görä – по памяти
Akıla getirmeklär – воспоминания
Ayırmaklı okumak – выборочное чтение
Artistik sözü – художественная речь
Aaraştırmak – поиск, исследование
Bilim-artistik yaratması – научно-художественное произведение
Bilim-popular dili – научно-популярный язык
Başlık – заголовок, название текста
Baalantılı komunikativ kompetençiyaların oluşturmaları – формирование коммуникативной компетенции
Bilim sözü – научная речь
Bütünnük – целостность
Bitirilmiş söz – законченность сообщения
Bulum (bulmak) – находка
Cannatma – олицетворение
Çalımnarı kapmaa – овладеть навыками
Dergi – журнал (художественный)
Duygulu – выразительно, эмоционально
Deyim – крылатое (меткое) выражение
Dilin güzelletmek kolaylıkları – выразительные средства языка
Demekli okumak – выразительное чтение
Doorutmalı soruşlar – наводящие вопросы
Dünnä görüşünü genişletmää – расширение кругозора
Dolaylar – окрестности
Derin, zengin maanalı – содержательный
Dil bilgilerini oluşturmak – формирование языковой компетенции
Dil demeklii – выразительность языка
Fikir – мышление
Fikirlemä – рассуждение
Fikir derinniini ilerletmek – развитие интеллектуальных способностей
Fikirlemä teksti – текст типа рассуждения
Genel söz becermeklerin hem sınışların ilerletmesi – развитие общеречевых умений и навыков
Gösterilecek erlär – достопримечательность
Gerçeklik – правильность
Görgü – опыт
İlerledän – развивающий
İncäzanaat – искусство
İnsan topluluu – человеческое общество

- İnan lafı* – доверительное слово
Klastan dışarı okumak – внеклассное чтение
Kişi (kişilik) – личность
Kişi hem onun özellik nişannarı – личность и ее отличительные признаки
Kimi söz becermekleri hem sınışları – частно-речевые умения и навыки
Kompozitiya uyğunluu – композиционная стройность
Kendibaşlık – самостоятельность
Kalite – качество
Konu (tema) üüseklii – кульминация
Lafetmek sözü – разговорная речь
Nota – сноска
Oluşturan – формирующий
Paallıklar – ценности
Publiştistik sözü – публицистическая речь
Retetmää – отказывать
Semtleşmää – ориентироваться
Tunuk annamak – смутное понимание
Toplantı salonu – актовый зал
Üüretmek-terbiyetmek proçesi – учебно-воспитательный процесс
Üüsek morallı – высоконравственный
Yazdırma – описание
Yaratmalı okumak – творческое чтение
Yaratıcı kişi – творческая личность
Yazdırma teksti – текст описательного характера
Zaametçilik (profesional) sözü – деловая (профессиональная) речь
Zanaatlara havezlik – склонность к профессии

BİBLİOGRAFİYA

1. Bankova İ., Marinoglu F. Ana Dilindä (diktant toplumu 5 –11 klaslar için)
2. Arnaut T. Gagauzum bucağır yerim. Ankara. 1994. 75 s.
3. Baboglu N. Bir öküzümüz var. Çevirdi T. Tahiroglu. Kişinev, 1984.
4. Baboglu N. Güz çiçekleri. Seçmä yaratmalar (şiiirlär). Kişinev: Pontos. 2003.
5. Baboglu N. Publiştika yazılarında. Kişinev, 2000.
6. Baboglu N. Baboglu I. Gagauz literaturası. Hrestomatiya 7-nci klaslar için. Kişinev: Ştiinça, 1997.
7. Baboglu N., Baboglu İ. Gagauz literaturası: Hrestomatiya 7–9 klaslar için. Kişinev: Ştiinça, 1987.
8. Baboglu N., Baboglu İ. Gagauz literaturası. Hrestomatiya 10–11 klaslar için. Kişinev: Ştiinça, 1987.
9. Baboglu N. Mumnar saalık için. Kişinev: Basım evi Ana sözü, 1989.
10. Çimpoş L. Duygu Başçası. (şiiir toplumu)
11. Filioglu V. Ha, tutunalım kol-kola. Okulda üürenicilerä peet toplumu. Komrat, 2004.
12. Filioglu V. Can sızıntısı. Peetlär, poyemalar. Kişinev, 2005.
13. Gagauz Dili hem Literaturası 5-nci klas. Ştiinça.

14. Gagauz Dili hem Literaturası. 6-ncı klas, Ştiința.
15. Gagauz Dili hem Literaturası. 7-nci klas, Ştiința.
16. Gagauz Dili hem Literaturası. 8-nci klas, Ştiința.
17. Gagauz Dili hem Literaturası. 9-ncu klas, Ştiința.
18. Gagauz Dilindä control işleri 10-uncu – 12-nci klaslara. Komrat, 2008.
19. Gagauzça-Ruşça-Rominca sözlük. Chişinău: Pontos, 2002.
20. Kara Çoban D. Seçmä yaratmalar. Türk kültür ve sanatları örték önetimi. Ankara, 2004.
21. Kösä S. Var neyâ yaşamaa. Kişinev, 2004.
22. Kösä M. Gercik yerim. Şiirlär. Tiraspol, 1996.
23. Kösä M. Gülümsemää diil günaa. Tiraspol, 1996.
24. Kösä M. Düşünmeklär: peetlär. Komrat, 2000.
25. Kuroglu S. Kauş avaları. Stihlar. Kişinev, 1977.
26. Kuroglu S. Kızgın çilär Kişinev: Kartea moldoveneaska, 1974.
27. Kuroglu S. Üüşek kuşlar. Stihlar. Kişinev, 1977
28. Yalancı P. Sünmaz yıldızlar. Şiirlär. Kişinev: Huperion, 1995.
29. Zanet T. Dramaturgiya (yaratma pyesalar hem çevirmelär). Kişinev, 2006.
30. Zanet T. Akar yıldız. Şiirlär. Kişinev, 1998.
31. Vasilioglu K. Bucak dannarı. Chişinău: Ştiința, 2007.
32. Vasilioglu K. Olimpiada. Chişinău: Ştiința, 2007.
33. Базовый куррикулум. Нормативные документы ТПРСМ Chişinău, 1998.
34. Бабоглу Н. Бужак ежеллери. Кишинев, 1979.
35. Бабоглу Н. Тарафымын пеетлери. Кишинев: Литература артистикэ, 1988.
36. Богданова О. Методика преподавания литературы. Москва, 1995 .
37. Булгар С. Дев адамын оолу. Масаллар. Кишинев: Литература артистикэ, 1989.
38. Булгар С. Жан пазары. Кишинев, 1988.
39. Гуцу В., Кришан А. Проектирование базового куррикулума. Методическое пособие. Кишинев, 1998.
40. Чеботарь П. Жана йакын. Кишинев: Литература артистикэ, 1989.
41. Чеботарь П. Гагаузская художественная литература. Очерки. Кишинев, 1992.
42. Чимпоеш Л. Дастанный эпос гагаузов. Кишинев, 1987.
43. Дьячук И. Избранные произведения о гагаузской литературе. Комрат, 2003.
44. Кара Чобан Д. Азбука открытий. Стихи. Кишинев, 1989.
45. Филиоглу В. Йыл кушаан корафлары. Кишинев, 1985.
46. Кеся М. Кысмет. Кишинёв: Литература артистикэ, 1973.
47. Кеся М. Топраан үрек дүүлмеси. Кишинев: Литература артистикэ. 1983.
48. Танасоглу Д. Адамын ишлери. Кишинев, 1969.